

درس‌هایی

از

اقتصاد اسلامی

مؤلف: دسی نجف آبادی

پاورقی: علی‌هاشمی

www.ketab.ir

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۵۳۴۹-۳۳-۷

پدیدآورنده: (شخص) درّی نجف آبادی، قربانعلی، ۱۳۲۴ -

عنوان: درس‌هایی از اقتصاد اسلامی

تکرار نام پدیدآور: درس‌هایی از اقتصاد اسلامی

مشخصات نشر: قم: واصل لاهیجی، ۱۳۹۰

مشخصات ظاهری: ۴۳۲ ص.

یادداشت: کتابنامه به صورت زیرنویس

یادداشت: فارسی

موضوع: اسلام و اقتصاد

موضوع: رشد اقتصادی - اسلام

رده کنگره: ۴ د ۳ ن ۲ / ۲۲۳۰ BP

رده دیویی: ۲۹۷ / ۴۸۳۳

شناسنامه

عنوان کتاب: درس‌هایی از اقتصاد اسلامی

مؤلف: قربانعلی درّی نجف آبادی

ناشر: واصل لاهیجی

نوبت چاپ: اول ۱۳۹۰

لیتوگرافی و چاپ و صحافی: واصل

تیراژ: ۳۰۰۰ نسخه

قیمت: ۸۰۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸ - ۶۰۰ - ۵۳۴۹ - ۳۳ - ۷

فهرست مطالب

۱۱	مقدمه
		درس اول:
۱۹	ویژگی‌های مکاتب اقتصادی
		درس دوم:
۳۳	مالکیت در اسلام
۳۳	مفهوم مالکیت
		درس سوم:
۴۵	حدود مالکیت در اسلام
		درس چهارم:
۵۷	اهتمام به امور اقتصادی
		درس پنجم:
۷۳	اقتصاد از دیدگاه اسلام
		درس ششم:
۸۷	راه‌های مبارزه با فقر

درس هفتم:

۹۹ قرض الحسنه در اسلام

درس هشتم:

۱۰۹ کار و تولید و کار آفرینان

درس نهم:

۱۱۵ ارزش کار و فعالیت

درس دهم:

۱۲۷ تدبیر و تقدیر خردمندان در امور اقتصادی

۱۳۰ الف) تدبیر المعیشه

۱۳۵ ب) برنامه‌ریزی و تقدیر المعیشه

۱۳۶ ۲. صبر و شکیبایی در عرصه‌های گوناگون زندگی

۱۳۷ ۳. برنامه‌ریزی در زندگی

درس یازدهم:

۱۴۵ انواع مصارف و هزینه‌های مصرفی

۱۴۵ ۱. هزینه‌های ضروری و حیاتی

۱۴۶ ۲. هزینه‌های ضروری دیگر

۱۴۶ مصارف حرام و ممنوع

۱۵۰ پیامبر از دیدگاه امیرالمؤمنین علیه السلام

۱۵۲ سیره امیرالمؤمنین علیه السلام و مصرف بیت المال

۱۵۵ ب) دستورات مربوط به شیوه تعامل بر مردم

۱۵۵ ج) حقوق والی از بیت المال و مسئولیت‌های او

	درس دوازدهم:
۱۶۱	مصرف و مدیریت مصرف
	درس سیزدهم:
۱۷۷	حدود مصرف در اسلام (۱)
	درس چهاردهم:
۱۸۹	حدود مصرف در اسلام (۲)
	درس پانزدهم:
۲۰۱	حدود مصرف در اسلام (۳)
	درس شانزدهم:
۲۱۳	نگاهی به بانک و بانکداری از دیدگاه اسلام
۲۱۸	۱. خدمات بانکی
۲۲۰	۲. فعالیت‌ها و خدمات قرض الحسنه
۲۲۱	۳. انواع مبادلات
۲۲۲	۴. انواع مشارکت و عقود مشارکتی
۲۲۳	عملکرد قانون بانکداری
	درس هفدهم:
۲۳۱	معاملات حرام در اسلام
	درس هجدهم:
۲۳۹	فقر و ریشه‌های آن از دیدگاه اسلام
	درس نوزدهم:
۲۵۳	جهاد اقتصادی ضرورتها و بایسته‌ها

درس بیستم:

اهداف و سیاست‌های اقتصادی عصر نبوی ﷺ ۲۷۳

۱. حرمت ربا ۲۸۱

۲. کنز و زراندوزی ۲۸۲

۳. مبارزه با اسراف و تبذیر و اتلاف منابع ۲۸۴

درس بیست و یکم:

نگاهی به اهداف و سیاست‌های اقتصادی در اسلام ۲۸۷

درس بیست و دوم:

نگاهی به کارنامه اقتصادی امیر المؤمنین علیه السلام ۳۰۱

زندگی خانوادگی ۳۰۸

زندگی اجتماعی در عصر نبوی ﷺ ۳۰۹

دوران خانه نشینی ۲۵ ساله ۳۱۰

دوران خلافت ظاهری ۳۱۲

درس بیست و سوم:

عدالت و امیر المؤمنین علیه السلام ۳۲۱

عدالت اجتماعی ۳۲۲

درس بیست و چهارم: ۳۳۹

سیاست‌های اقتصادی در فرمان مالک اشتر ۳۳۹

وظایف حکومت در امور اقتصادی ۳۴۱

منابع تولید ثروت ۳۵۱

منابع طبیعی ۳۵۲

۳۵۲	اموال عمومی
۳۵۳	منابع انسانی
		درس بیست و پنجم:
۳۵۵	عدالت اجتماعی از دیدگاه اسلام
۳۵۵	۱. مفهوم عدالت از دیدگاه اندیشمندان و صاحب‌نظران
۳۵۸	۲. عدالت در فرهنگ اسلامی
۳۶۱	معیار عدالت در اسلام
۳۶۱	۱. اصل تأمین اجتماعی
۳۶۲	۲. اصل توازن اجتماعی
۳۶۹	۱. عدالت به معنای اعطای حق
۳۶۹	۲. عدالت به معنای مراعات شایستگی‌ها
۳۷۰	۳. عدالت به معنای مساوات
۳۷۱	۴. عدالت به معنای توازن اجتماعی
۳۷۱	۵. عدالت به معنای انجام دادن صحیح و بایسته امور
۳۷۱	۶. عدالت به معنای انصاف
۳۷۲	۷. عدالت به معنای بی طرفی
۳۷۳	جایگاه توسعه در اهداف نظام اسلامی
		درس بیست و ششم:
۳۷۷	جایگاه عدالت در اهداف نظام اسلامی
۳۸۷	الف) عزل کارگزاران ناصالح و انتخاب عمال صالح
۳۸۷	ب) مراقبت از کارگزاران و تنبیه خطاکار

- ۳۸۸..... (ج) استرداد اموال بیت المال
- ۳۸۹..... (د) مساوات در تقسیم بیت المال
- ۳۹۲..... (ه) تعجیل در تقسیم بیت المال
- ۳۹۷..... شاخص‌های عدالت
- درس بیست و هفتم:
- ۳۹۹..... عدالت اجتماعی در جمهوری اسلامی ایران
- ۴۰۰..... در بُعد ایجابی
- ۴۰۳..... ۱. گسترش حقوق و آزادیهای اساسی
- ۴۰۴..... ۲. بهبود بخشیدن به ساز و کار بازار (رقابت)
- ۴۰۵..... ۳. توانمند سازی
- ۴۰۹..... ویژگی‌های طرح مطلوب فرزادایی
- ۴۱۱..... آمایش سرزمینی
- ۴۱۴..... نتیجه‌گیری
- ۴۱۶..... پیشنهادات
- ۴۱۸..... پرتویی از ولایت اهل البیت علیهم‌السلام
- ۴۲۵..... ویژگی‌های جامعه ولایی
- ۴۲۷..... ولایت ائمه اهل البیت علیهم‌السلام

مقدمه

کشور عزیزمان ایران در دهه چهارم انقلاب اسلامی در آستانه یک خیزش عظیم اقتصادی و تحولات همه جانبه در زمینه رشد، پیشرفت، توسعه، علم و تکنولوژی، کار و تلاش، تولید و مصرف و صرفه جویی، عدالت و اقتدار، پس انداز و سرمایه گذاری و حرکت شتابان بسوی قله های عزت و شرف و چشم انداز بیست ساله و الگوسازی برای منطقه و کشورهای اسلامی و تامین رفاه عمومی و ایجاد اشتغال سالم و مولد و حضور در بازارهای هدف و توسعه دانش پایه و دانش بنیان است.

رهبر عزیز انقلاب نیز در ماه های اخیر موضوع الگوی توسعه اسلامی - ایرانی را برای پیشرفت و عدالت مورد عنایت قرار دادند و جمعی از فرهیختگان را در این رابطه فراخواندند و از آنها خواستند تا در این امر حیاتی و ارزشمند نقش آفرینی کنند و پایه ها و مبانی یک الگوی کار آمد اسلامی ایرانی را با همت مضاعف و کار مضاعف ارائه نمایند. امید است با ارائه دیدگاه های کارشناسانه و تلاش مستمر نیروهای وفادار و آرمان های نورانی آن شاهد تحقق زمینه های مذکور باشیم تا موجب خیر و برکت و سربلندی ایران اسلامی گردد. ان شاء الله

بدون تردید برای توفیق در عرصه‌های یاد شده و عرصه‌های مشابه دیگر که یک ضرورت اسلامی، ملی، تاریخی و انقلابی است. هرگونه سهل‌انگاری و غفلت در این رابطه قابل اغماض نخواهد بود و آیندگان بر ما نخواهند بخشید. از سوی دیگر نیاز به عزم و اراده ملی و همت مضاعف و تلاش همه جانبه و فداکاری فراگیر دارد و پیشرفت و توسعه مدیون و مرهون مجاهدت و همکاری تمامی اقشار جامعه و اراده‌های آهنین و مدیران کارآفرین و تلاش صادقانه و فرهنگ کار و کوشش و بهره‌وری و جهاد علمی و عملی دارد و جز در سایه تدبیر و تقدیر معیشت و برنامه‌ریزی و اندازه‌گیری در کارها و مصارف فردی و خانوادگی و اجتماعی و افزایش نرخ پس انداز و رشد چشمگیر بهره‌وری و پرهیز از مصارف غیر ضرور و مصرف زدگی و تجمل‌گرایی و تجمل‌پرستی و در حقیقت تولید بهینه و مصرف بهینه و ابتکار، نوآوری، خلاقیت و از همه مهم‌تر همت‌های بلند و مؤلفه‌های دیگر حاصل نخواهد شد. برای تحقق چنین عزم و اراده و تلاش در راه تحقق آن دو چیز لازم است:

الف) دانش و معرفت و آگاهی و شناخت؛

ب) کار و تلاش، مجاهدت و فداکاری، عزم و اراده، سختکوشی و همت، از خودگذشتگی و وفاداری؛

در بخش اول دانش و معرفت و کسب تجارت علمی و عملی سرمایه بزرگی برای دسترسی به قله‌های بلند عزت و شرف و پیشرفت و قطع وابستگی‌های علمی و اقتصادی به بیگانگان است.

این معرفت دارای اضلاع و شاخه‌های فراوانی است، یکی از آن شاخه‌ها دانستن علم اقتصاد، مکتب اقتصادی، الگوسازی، اجتماعی مورد نظر، روش‌ها و شیوه‌ها، نقش مدیران، نقش کارآفرینان، نقش دولت و حاکمیت، نقش مردم و بازار و جامعه، نقش بنگاه‌ها و نمادهای گوناگون، بخش واقعی اقتصاد و بخش مجازی و پولی و بانکی و ده‌ها و صدها عامل ریز و درشت دیگر و تدوین استراتژی‌های کلان و خرد و راهبردها و برنامه‌ها و سیاست‌ها و حمایت از کارآفرینان و فعالان عرصه‌های اقتصادی و بنگاه‌های کارآفرین و مدیران لایق.

در این بخش نظریه و نظریه‌پردازی و سیاست‌گذاری و قانون‌گذاری و فرهنگ‌سازی و ایجاد عزم و اراده فراگیر و همه‌جانبه به ویژه در نسل جوان و نوجوان جامعه و ارائه راهکارهای موفقیت و انتقال تجربیات و تربیت استعدادهای درخشان و سرمایه‌ها و منابع عظیم انسانی از مهم‌ترین و گرانبهاترین کارها و سرمایه‌ها و خدمات است.

در بخش دوم سازماندهی کارها برای اجراست و مدیریت کارها در سطح ملی و فراملی و منطقه‌ای و شهر و روستا و خانواده و فرد برای پیاده کردن همراهی و همگامی برای وصول به آرمان‌های بلند و فتح قله و ریشه‌کن کردن فقر و محرومیت زدائی از چهره شهر و روستا و خانواده‌ها و مبارزه با جهل و فساد و فحشا و منکرات و کاهش نرخ بیکاری به ۵-۴ درصد و تامین آینده‌ای روشن و امید بخش برای نسل جوان و نوجوان و تامین آتیه برای همگان حتی پیران و سالخورده‌گان و سالمندان و تلاش همه‌جانبه برای جبران دو قرن عقب افتادگی و محرومیت است.

در اینجا باید عرض کنم بدون تردید اسلام دارای مکتب اقتصادی بوده و نظام اقتصادی اسلام بر مبنای معارف اسلامی و ایمان و اخلاق و عدالت و کرامت انسانی و مسئولیت‌پذیری و تلاش صادقانه و سپاس و شکرگزاری در برابر نعمت‌ها و مقابله با اسراف و تبذیر و فساد و فحشاء و منکرات شکل گرفته و شکل می‌گیرد و اساس آن بر دانش و معرفت، عقل و حکمت، ایمان و خدمت و عمل صالح تشکیل می‌گردد. اکنون با توجه به مسائل فراوی جامعه ما و رسالت بزرگ علما و اندیشمندان و آرمان‌های بلند امام راحل و رهبر فرزانه انقلاب اسلامی باید با عزمی راسخ چه در بُعد علوم انسانی و چه در زمینه تحقق اهداف چشم انداز و دهه پیشرفت و عدالت و هدفمند سازی یارانه‌ها و اجرای حکیمانه اصل ۴۴ و اجرای سیاست‌ها و برنامه‌های مصوب نظام اسلامی و قانون اساسی و رهنمودهای امام راحل (رض) و رهبر عزیز باید با تلاش همه جانبه زمینه تحقق این آرمان‌های بلند را هر چه بهتر و سریع‌تر تهیه و فراهم آورد و چراغ روشنی فراروی امت اسلامی و ملت بزرگ و عدالت‌خواه و ولایت‌مدار کشور عزیزمان پدید آورد. باشد تا این خدمت خالصانه مرضی امام عصر (ارواحنا فداه) قرار گیرد. بدون تردید رسالت ما در قرن حاضر و با توجه به تحولات منطقه‌ای و جهانی و بحران‌های اقتصادی غرب و تحریم‌ها علیه جمهوری اسلامی ایران و در آستانه خیزش‌ها و بیداری عمیق اسلامی در کشورهای منطقه و جهان بسیار سنگین، خطیر و حساس بوده و ما باید زمینه‌های لازم را برای ارائه آرمان‌ها و اهداف و استراتژی‌ها به صورت کاربردی و عملی فراهم نماییم. و در مقام نظریه‌پردازی و ارائه راه‌کارها و

الگوهای اسلامی از یک سو و اقدامات عملی و تلاش و مجاهدت شبانه-روزی از سوی دیگر باید تلاش و فداکاری نماییم. البته آنچه از همه مهم‌تر است، مدیریت منابع، نیروها، اموال و سرمایه‌های طبیعی و انسانی و نعمت‌های خدادادی و نفت و انرژی و ظرفیت‌های فراوان ترانزیتی و حمل و نقل دریایی و هوایی و استفاده بهینه از تمامی امکانات و تلاش مستمر و همه‌جانبه نیروها در راه تحقق آرمان‌ها، اجرای عدالت، استفاده مطلوب از فرصت‌ها و اهتمام به امور مسلمانان و پرهیز از اسراف و تبذیر و اتراف و افساد و مجاهلت در راه اصلاح مال و خدمت به بندگان خداست و اصلاح مال جزو مروّت است و افساد اموال و منابع خیانت است و دادن اختیارات به شایستگان وظیفه و مسئولیت و رمز موفقیت است و دادن اختیار اموال به فرومایگان سفاهت است.

قرآن کریم همواره بر تدبیر شایسته تأکید نموده و آن را رمز موفقیت ملت‌ها بحساب آورده و از زبان یوسف علیه السلام نقل فرموده که «قال اجعلنی علی خزائن الارض انی حفیظ علیم» و از زاویه دیگر فرموده ولاتؤتوا السفهاء اموالکم التی جعل الله لکم قیاماً»^۱.

اموالی که خداوند مایه پایداری و قوام و دوام جامعه قرار داده است در اختیار سفیهان و فرومایگان قرار ندهید. یا فرمود: «و آت ذالقریبی حقه والمسکین وابن السبیل ولاتبذر تبذیراً انّ المبدّرین کانوا اخوان الشیاطین و کان الشیطان لربّه کفورا»^۲.

۱. سوره یوسف / ۵۵

۲. سوره نساء / ۵

۳. سوره اسراء / ۲۶، ۲۷

حقوق خویشاوندان و نیازمندان و در راه‌ماندگان را پرداز و هرگز تبذیر و ولخرجی «هزینه‌های بیهوده و نابجا» مکن. همانا تبذیرکنندگان برادران شیاطین‌اند. و شیطان نسبت به پروردگار خود بسیار ناسپاس است.

و در حدیث شریف امام صادق علیه السلام فرمودند: «انَّ مِنْ بَقَاءِ الْإِسْلَامِ وَبَقَاءِ الْمُسْلِمِينَ أَنْ تَكُونَ الْأَمْوَالُ بِيَدِ مَنْ يَعْرِفُ فِيهَا الْحَالَ وَيَصْنَعُ فِيهَا الْمَعْرُوفَ»^۱.

همانا از عوامل بقا و پایداری اسلام و مسلمانان آن است که اموال در اختیار کسانی باشد که نسبت به حلال و حرام عارف باشند و کارهای معروف و پسندیده را انجام دهند.

در این آیات کریمه و روایت شریف دیدگاه عمیق اسلامی درباره اموال و امور اقتصادی به خوبی روشن می‌شود و بر موضوعاتی مانند مدیریت اموال، تأمین نیازها، تأمین هزینه نیازمندان و محجوران، گردش صحیح اموال در جامعه و بنگاه‌های اقتصادی و خانواده‌ها و نهادها و ارگان‌ها و وظایف مراکز علمی و تحقیقاتی و کارآفرینی، وظایف نسل‌های حاضر نسبت به آیندگان، استفاده مطلوب از امکانات و منابع خدادادی، مجاهدت در راه خداوند با اموال و انفس پرهیز از اینکه اموال در دست قشر خاصی بچرخد و حالت انحصاری و تداول ثروات در دست اغنیا و اشراف و مترفین پیدا کند کیلا یكون دولة بين الاغنياء منكم^۲ پرهیز از بخل و حرص و کنز و احتکار و اسراف و رشوه‌خواری و اکل سحت و اکل مال حرام و اکل مال ایتم و رباخواری و جمع‌آوری مال بدون انفاق و ده‌ها موضوع مهم و حیاتی دیگر مورد توجه قرار گرفته و به امت اسلام و جهان بشریت راه روشن هدایت را آموخته‌اند. باشد تا خداوند متعال به همه ما توفیق دهد تا

الگویی کارآمد، ماندگار، الهام‌بخش، تأثیرگذار و افتخارآمیز از آرمان‌های اسلامی را ارائه نموده و چراغ روشنی فراراه بشریت بیفزاییم. ان شاء الله. اینجانب نیز چندین درس در این رابطه برای آموزش و درک بهتر مفاهیم بلند اسلامی تقریر نموده، امید است مفید باشد. خداوند به همه ما توفیق خدمت کرامت فرماید.

بزرگوار

قرابانعلی دری‌نخف آبادی

www.ketab.ir